

KÉT CHOLNOKY LÁSZLÓ-KÖNYVRŐL A Vár ucca tizenhét 1997/3. száma; Szokatlan vendégség

Az irodalomtörténet-írás sajátos természetéhez tartozik, hogy időről időre olyan életművek is az olvasók szélesebb körének látókörébe kerülnek, melyeket korábban inkább csak az irodalomtörténészek ismertek. Ennek a jelenségnek példáját, a művészet élő, még mindig történő valóságának tanúbizonyságát láthatjuk talán abban is, hogy Cholnoky László nevét a közelmúltban két kötet címlapján is megpillanthattuk — míg a Vár Ucca Tizenhét Negyedévkönyvek 1997/3. számában főként e szerzőről olvashattunk, addig a *Szokatlan vendégség* című kötetbe Nemeskéri Erika elsősorban olyan novellákat gyűjtött egybe, amelyek eddig csak korabeli folyóiratokban, sőt néha csak kéziratban voltak olvashatók.

A három főbb részre osztott negyedévkönyv terjedelmi korlátai természetesen nem tették lehetővé sok Cholnoky-mű közlését; ezért a jellegzetes stílust és hangulatot sikerülten földidéző *Pillangók* vagy a *Regényhőseim* kéziratának fotómásolata jó választás — az azonban már kevésbé érthető, hogy a *Príkk menyeyi útja* miért csak rövidítve jelent meg, ráadásul e tény jelölése nélkül! Szintén jogos kérdés lehet, vajon a kortársak visszaemlékezései mellett (vagy például Tersánszky laposan önhitt írása helyett) nem lett volna-e szerencsebb néhány fontos kritikát is újraközölni (például Schöpflinét). A harmadik részt alkotó irodalomtörténeti tanulmányok a könyvnek több, mint felét teszik ki, és — noha sokszor csak az elbeszélések tartalmát foglalják össze — valóban ösztönzést (segítséget) adhatnak a Cholnoky László-novellák és -regények olvasásához. Ugyanakkor arra is fölhívják a figyelmet, hogy az alkotások olyan (összetett irodalmi-lélektani) elemzése még várat magára. Végezetül e szép, bár nyomdahibákkal is jöcskán „kedveskedő” kötet azzal szomoríthatja el igazán olvasóit, hogy a könyvet berekesztő bibliográfia nem pusztán újraközlése, de rövidített változata a *Bibliográfiai kézikönyvben* található.

Ismert az a rokoni szálon túlmutató írói kapcsolat, amely Cholnoky Lászlót — a nála is rövidebb életű, s talán az övénél is különösebb és érdekesebb írói világot teremtő — Viktorhoz fűzte. Nemeskéri Erika bőven hoz rá példát, mikor az ifjabbik Cholnoky nem csupán az általa írt művekből emel át részleteket egyik-másik alkotásába, de bátyjának írásait is sajátjaként kezeli. S a viláértelmezés hangoltságának összecsengése, e szemléleti rokonság elválaszthatatlan attól, ahogy a

Szokatlan vendégség novelláiban felépülő epikai világ alapvető sajátosságává válik a látomásosság, a szereplők képzelete által teremtett álmok és víziók irracionális, szimbolikus (sokszor a halál közvetlen közelében megnyíló) szférája. Minthogy a véletlen szerepének növekedtével fölbomlik a mindennapokban jól működő logika rendje, az öntudat alkotta határok még inkább elmosódnak — akár olyannyira, hogy a személyiség kettészakad, a (fő)hős perspektívája elveszti egységét. „Volt, hogy kettéváltam és az élő én beszélt a meghalt énnel” — az egyik remekbe szabott novella, az *Epeira diadema* főszereplője írja ezt élettörténetét, szerelmi csalódásból fakadó örületét, ebből való látszólagos kiemelkedését elbeszélő levelében. A levél végére azonban kiderül, elmebaja csak még mélyebben ivódott szétesett, határait és fogódzóit veszített személyiségébe azáltal, hogy tudatosult, illetve a tudat eddig háttérbe szorított rétegei, képességei által új „értelmezést” nyert. Szintén a lelki folyamatok több látószögből történő elemzése teszi érdekessé a „gyermekgyilkos” apa gondolataiból alkotott *Vasalófiust* című írást, ahol a látomás és a valóság kicsit kiszámíthatóan, mégis igen érzékenyen és összetetten csúszik egymásba. Ám a sort még sokáig folytathatnánk...

Bizonyosnak látszik, hogy Cholnoky László nem elsőrangú író: a nyelvi-stiláris gondosság nem ritkán föllazul, a kompozíció íve néhol megtörik, másutt a szöveget összetartó motívumok túl közvetlenül, a lelki-tudati folyamatokhoz csak esetlegesen — kizárólag a (fő)hős élettörténete vagy rögeszméje által motiváltan — kapcsolódva emelkednek a szimbólumok szintjére, nem pedig a gondolati és tudattalan történéseket értelmező elbeszélő jel(zés)eiként. Mégis, lapról lapra olyan mondatokra, novelláról novellára olyan — megrázó, de legalábbis a nyitottan olvasót személyesen megszólító — kérdésekre akadhatsz, hogy talán (sem a szerzővel, sem az olvasókkal szemben) nem méltánytalan azt remélnem, Cholnoky izgalmasan különös elbeszéléseire nem hull vissza (?) a feledés árnyalatokat egybemosó fátyla. Talán nem pusztán fellegjáró idealizmus azt hinni, még létezik egy olyan — csúnya, sőt kegyetlen szóval: nem szakmabeli — értelmiségi-polgári olvasórétteg, amely megőrizte érzékenységét, valamint önön emberi szabadságának értelmét és méltóságát ahhoz, hogy akkor is képes legyen az esztétikai tapasztalatban való részesülés megkövetelte erőfeszítésre, amikor éppen nem remekművek elolvasásával kell bizonyítania műveltségét. (*Vár Ucca Tizenhét, Noran*)

BENGI LÁSZLÓ